

Gelişim Kuramlarının Uygulanabilirliğine İlişkin Bir Yordama

Handan Asude BAŞAL*

Piaget'nin Gelişim Kuramı

Piaget'nin gelişim kuramı yaklaşımı zihin gelişimi üzerinde olmuştur ve ortaya zihinsel gelişim kuramı çıkmıştır. Dolayısıyla, Piaget,zihin gelişimi konusunda değerli ve önemli katkılarda bulunmuştur.

Piaget'nin gelişim evrelerinden bağımsız olan katkılarının temelinde özümleme-uyma modeli bulunmaktadır. Çevreyle aramızdaki her zihinsel alışverişte, hem özümleme hem de uyma olguları bulunmak zorundadır. Böylece Piaget, sisteminin temeline özümleme ve uymayı oturtmuştur. Bu Piaget'nin önemli katkılarından biri olmaktadır. Temelde öznel ve nesnel etmenler dikkate alınmış, öğrenme davranışı iyi tanımlanmış, davranışın özü ve biçimiyle birlikte ortaya çıkma süreci belirlenmiş olmaktadır. Dolayısıyla, bir çocuğun, hangi yaşlarda neyi öğrenebileceği açıklığa kavuşmuş bulunmaktadır. Ayrıca, özne-nesne ilişkisi sürecine dayanılarak; çocuklar arasında zekâ, ilgi ve davranış ayrıcalıkları açıklanmaya çalışılmıştır.

Piaget tarafından, gelişim kuramında, gerekli bazı kavramların belirtilmesi, doğrudan olgunluğa kadar tutarlı ve sürekli bir gidişin varlığını ortaya koymasına neden olmuştur. Dolayısıyla, birbiriyle ilgisiz görülen zihinsel gelişim olguları arasındaki bağıntılar açıklanmıştır. Örneğin doğumda varolan emme refleksi ile olgunluk çağındaki bilimsel ilgi ve araştırma yeteneği birbiriyle ilgisiz zihinsel işlemlerdir. Oysa, bu iki yeteneğin, öncelikle örgütlenme ve özümleme-uyma süreci içinde, gelişme bakımından davranış biçimine girmesi birbirine benzemektedir. Ayrıca, bu iki yetenek de daha önce kazanılmış bir zihinsel yapının içine yerleşmektedir. Böylece her iki davranış aynı gelişim evresi içindeki diğer davranışlarla örgütlenmektedir.

Piaget, zihinsel yapının sürekli bir gelişim içinde olduğunu ortaya koymuştur. Piaget'nin başlıca konusu; çocuk ve çocuk zihninin gelişimidir. Bu bulgulardan yararlanarak, yetişkin kişinin zihninin daha iyi anlaşılacağını belirtmektedir. O'na göre; çocukluk, yetişkinliğin kökleridir. Ayrıca, sadece yetişkin insanın zihni değil, genelde kişiliği de çocukluk döneminin daha iyi

* Yrd. Doç. Dr.; Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi

değerlendirilmesiyle ortaya çıkacaktır. Kanımca, bu yanlış bir genellemedir. Çünkü, yetişkinlikteki bir takım yaşantılar, yaşamdaki bazı dönem noktaları kişiliği olumsuz ya da olumlu yönde etkileyecektir. Yalnızca, kişinin çocukluk döneminin değerlendirilmesi yeterli değildir.

Piaget'nin zihinsel gelişim dönemleri dörde ayrılmaktadır:

Duyusal-Devinim Dönemi; 0-2 yaşları kapsar. Bu dönemde altı evre vardır. Davranışlar bu evreler boyunca, başkalaşa başkalaşa gelişmektedir. Bu dönemde özümleme - uyum sağlama, şematik farklılaşma ve bütünleşme gibi temel kavramlara dayandırılarak, reflekslerin tepkilere dönüştüğü belirtilmektedir. Ayrıca, bu dönemde çocuğun görme ile yakalama hareketlerini nasıl birleştirdiği belirtilmiştir.

Daha sonra gelen dönem; 2-7 yaşlarını kapsayan İşlem Öncesi Dönem'dir. Çocuğun, zihinsel benmerkezciliği, sınıflandırma, sayı sayma, koruma özelliklerinin nasıl oluştuğu bu dönemde verilmeye çalışılmıştır.

Piaget'nin diğer iki zihinsel gelişim dönemleri ise, Somut İşlemler Dönemi (7-11 yaş), Soyut İşlemler Dönemi (11 yaştan sonra)'dır. Piaget'e göre, bu dönemlerde çocuk, algı yerine düşünceyi koymaktadır. Somut ve soyut düşünce araçlarını, zihinsel eylemlerinin hareket noktaları haline getirmektedir. O'na göre, yetişkin kişinin zihni, bir takım işlemleri yapabiliyorsa, bunun nedeni algılama yeteneği değil, düşünme yeteneğidir. Somut ve soyut işlemler dönemlerinin bireyin bu yeteneklerinin gelişmesinde rolü olacaktır.

Piaget Kuramı, betimleyici bir çalışma sonucu meydana gelmiştir. Piaget bireysel çalışmalardan genelleme yapmıştır. Kendi çocuğu üzerinde yaptığı gözlemlere dayanarak bir kuram geliştirmiştir. Oysa, çocuklar arasında bireysel farklılıklar vardır. Kanımca, eleştirilecek önemli bir yanı, böylesine bireysel bir çalışmadan genelleme yapmasıdır. Piaget araştırma sonuçlarını, gözlem ve deneylerine dayandırmıştır. İstatiksel veriler ve çözümlere dayandırmamıştır. Bu da, bu kuramın geçerliliğini olumsuz yönde etkileyen bir özelliktir.

Freud ve Ericson'un Gelişim Kuramları

Freud'un geliştirdiği kuram çocuğun psikolojik dünyası ve gelişimi üzerine dikkati çekmiştir. Ericson ise, genelde, Freud'un kuramına açıklık getirmiş ve katkıda bulunmuştur. Ericson'un önemli katkılarından biri, kültürel özelliklerin kişiyi etkilediğini, kişinin ancak çevresiyle bir bütün olarak ele alınabileceğini, uygun bir çevre sağlandığında sağlıklı bir kişilik gelişmesinin doğal bir olay olduğunu belirtmesidir. Ruhsal değişimin yaşam boyu süreceğini ortaya koymaktadır. Freud'dan farklılaştığı noktalardan biri de budur.

Ericson, kişiliğin geriye dönülmez biçimde, Freud'un belirttiği gibi, çocuklukta biçimlenmediğine, aksine yaşamın her devresinde derin değişimlere açık olduğuna inanmaktadır.

Freud'un psikanalitik kuramı, ruhsal hastalıkların oluşumunda, daha çok cinsel dürtüleri sorumlu tutmasına rağmen, Ericson, cinsel dürtü sınırlarını açmış ve belirli dönemlerdeki başka dürtüsel yaşantıların rollerini belirtmeye çalışmıştır. Freud, kuramını hasta insanlar üzerinde çalışarak geliştirmiş ve genellikle nevrozların oluşumu ve ruhsal hastalıklarla ilgilenmiştir. Ericson ise, yalnız

hastalık değil, sağlıklı kişilik gelişimi üzerinde durmuştur. Dolayısıyla Freud, patolojik gelişimin etiolojisini incelerken Ericson, gelişim dönemlerinin başarılı çözümlenmelerinden ve insanın sosyal evriminden söz etmiştir.

Freud, yapısal bir kişilik modeli geliştirmeye çalışmıştır. Freud'un yapısal kuramına göre kişilik üç ana sistemden oluşur; İd, Ego ve Süperego'dur. Davranış, bu üç sistemin etkileşmesinin ürünüdür. Yapısal kişilik kuramında ele alınan bir diğer boyut ise, çocukta gelişim evreleridir. Freud'a göre çocuk, gelişimini beş dönemde tamamlar:

- 1- Oral Dönem (1 yaş ya da 1,5 yaş),
- 2- Anal Dönem (3 yaşın sonuna dek),
- 3- Fallik Dönem (4-5 yaş ya da 4-6 yaş),
- 4- Gizil Dönem (5-6 yaştan 11-13 yaşa dek),
- 5- Genital Dönem (11-13 yaştan genç yetişkinlik dönemine dek).

Ericson ise, insan egosunun incelenmesinde üç temel katkıda bulunmuştur. Bunlardan biri, ego gelişiminin psiko-sosyal evreleri olduğunu ileri sürmesidir. Ericson'a göre, psikososyal gelişim evreleri içinde birey, kendisine ve sosyal dünyasına karşı yeni temel yönelimler geliştirmek zorundadır. İkincisi, kişilik gelişiminin Freud'un belirttiği gibi ergenlikte durmadığı ve bütün yaşam boyunca sürdüğü görüşüdür. Üçüncü olarak ise, gelişim evrelerinin olumlu olduğu kadar, olumsuz içeriklerinin de bulunduğunu ileri sürmesidir.

Erikson, gelişim kuramını, "Oluşum -Epigenesis" adını verdiği kavramla açıklamıştır. Epigenesis gelişim kuramında, birbirine bağımlı ve ilerleyen dönemler sekize ayrılmıştır. Her bir dönemin başarısı, bir önceki dönemin ne ölçüde başarılı geçirildiğine bağlıdır. Her dönem içinde bir kriz oluşmaktadır. Bir dönemde başarı ile atlatılamayan kriz sonucu, kazanılan olumsuz özellikler, daha sonra çevre koşullarının değiştirilmesiyle düzeltilebilir.

Ericson'un kendinden önceki kuramlardan farkı, kuramında yetişkinlik çağını da dönemlere ayırmasıdır. Kuramı çok zengindir. Kendinden önceki kuramcılar bunu başaramamışlardır. Bu dönemler;

- 1- Oral Sensory Dönem- Güvene Karşı Güvensizlik - (1 yaş),
- 2- Özerkliğe Karşı Kuşku Dönemi (2 ve 3 yaş),
- 3- Girişkenliğe Karşı Suçluluk Dönemi (4-5 yaş),
- 4- Becerikliliğe Karşı Aşağılık Duygusu Dönemi (6-11 yaş),
- 5- Kimlik Kazanmaya Karşı Rol Karışıklığı-Ergenlik Dönemi-(12-18 yaş),
- 6-Yakınlığa Karşı Uzaklık Dönemi (Ergenlik Sonundan Orta Yaşa Kadar),
- 7- Üretkenliğe Karşı Durgunluk Dönemi (Yetişkinlik Dönemi),
- 8- Olgunluk Dönemi (Bütünlüğe Karşı Umutsuzluk Dönemi)

Erikson, kişilik gelişiminde, bireyin kendisinin ve toplumun etkilerini gözönünde bulundurmaktadır. O'na göre, her dönemin zayıf olduğu kadar güçlü yanlarının da olduğu ve herhangi bir gelişim dönemindeki başarısızlığın, daha sonraki dönemlerde elde edilecek başarılarla düzeltilebileceğidir.

Erikson, Freud'a göre, insanın gelişmesine ilişkin aşırı iyimser ve insancıl görüşlere sahiptir. Freud ise, insanın aşırı derecede olumsuz bulmaktadır.

SONUÇ

Piaget, Freud ve Ericson'un kuramlarının olumluluklarıyla birlikte olumsuzlukları da bulunmaktadır. Piaget, gelişim dönemlerini zihinsel açıdan ele almıştır. Çocuk zihnini ve gelişimini anlamamız bakımından bize bir takım ip uçları vermektedir. Ancak, daha önceden belirtilmeye çalışıldığı gibi, bireysel bir çalışmadan hareketle genellemeler yapılması ve istatistikten yararlanmama gibi olumsuz yönleri, kuramın uygulanabilirliğini zayıflatmaktadır. Fakat zihinsel gelişim konusunda getirdiği kavramlar büyük katkıdır.

Freud'un gelişim dönemleri ise, ergenlik dönemine kadar sürmektedir. Hatta, Freud insanın kişiliğinin ilk beş yılda tamamlanacağını, daha sonraki gelişmelerin ise, bu temeli biçimlendirdiğini belirtmektedir. Freud'un gelişim dönemleri de psikolojik ve cinsel gelişim açısından ele alınmıştır. Oysa insan toplumsal bir varlıktır. Kuramın toplumsal içeriğinin olması halinde daha geçerli ve etkili olacağı kanısındayım.

Ericson'un gelişim kuramları, yetişkinlik dönemini de içine almasıyla daha da zenginleşmektedir. Çünkü, gelişim, doğumla başlayıp ölüme dek süren bir süreçtir. Ayrıca, Ericson'ın kuramında gelişimi etkileyen kültürel etmenlere de önem vermesi, bu kuramın daha geçerli, uygulanabilir ve ele alınan diğerlerine göre, daha evrensel olduğu izlenimini vermektedir.

Kanımcı, herhangi bir kuramın, ülkemizde aynen alınıp uygulanması büyük sakıncalar getirebilir. Çünkü, her kuramın kendi içinde yetersizlikleri olduğu gibi, her ülkenin kendine ait özellikleri bulunmaktadır. Değişik bir doğası, psiko-sosyal yapısı, ekonomik yapısı ve eskilerden günümüze kadar uzanan eğitim ve çocuk yetiştirme özellikleri bulunmaktadır. Bütün bunları bilmeden hazırlanan bir gelişim kuramı, çok büyük zararları da beraberinde getirecektir. Dolayısıyla, kendi şartlarımıza uygun bir gelişim kuramının geliştirilmesi, ülkemiz için büyük bir kazanç olacaktır.

KAYNAKLAR

1. DÖNMEZ, A.: "Eric Ericson: İnsanda Gelişimin Sekiz Evresi." *Eğitim Fakültesi Dergisi*. Cilt 12, Sayı 1-4. Ankara: 1979.
2. GENÇTAN, E.: *Psikanaliz ve Sonrası*. Hürriyet Yayınları. İstanbul: 1981.
3. GÜNÇE, G.: "Eric Ericson" (Gelişim Kuramları Ders Notları), A.Ü. Eğitim Fakültesi, Ankara.
4. ODAĞ, C. ve N. KÜRŞAT: "Psiko-Sosyal Gelişim Dönemleri", *Psikoloji Dergisi*, Sayı 7, Ankara: 1979.
5. PIAGET, J.: *Çocukta Zihin Gelişimi Kuramına Toplu Bakış*. Çeviren: Gülseren Günçe, Ankara: 1973.
6. PIAGET, J.: *Epistemoloji ve Psikoloji*. Çeviren: Seçkin Cılızoğlu. Havass Yayınları, İstanbul: 1980.